

Üsâme b. Münkız'ın Divanında Teşbih

The Simile in Usama ibn Munqidh's Divan

Doç. Dr. Adnan ARSLAN

adnanaslan81@hotmail.com

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric

 [0000-0002-3989-6612](https://orcid.org/0000-0002-3989-6612)

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş Tarihi / Received	Makale Türü / Article Type	Kabul Tarihi / Accepted	Yayın Tarihi / Published
29 Ekim/October 2023	Araştırma Makalesi / Research Article	13 Şubat/ February 2024	15 Mart / March 2024

Atıf Bilgisi / Cite as:

Arslan, Adnan. "Üsâme b. Münkız'ın Divanında Teşbih", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (Mart 2024), 430, 454.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1382811>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Üsâme b. Münkız'ın Divanında Teşbih

Öz ► Arap edebiyatında şiir eleştirisi denildiğinde ilk akla gelen isimlerden olan Üsâme b. Münkız sadece eleştirel şiir okumaları yapmakla kalmamış aynı zamanda kendisi de ardında bir şiir divanı bırakmıştır. Çoğunluğunu gazel temalı şiirlerin oluşturduğu bu divan içerdiği edebi sanatların yoğunluğu ve bu sanatlardaki başarısı ile takdir görmüştür. İbn Münkız'ın şiirlerinde öne çıkan bir yönü de teşbihlerindeki özgünlüğüdür. Şair, teşbihin başarılı sayılmasında önemli kabul edilen nitelikleri kendi şiirlerinde bir araya getirmiştir. Ancak şu da var ki divanda takdire şayan teşbihlerin yanında şairin yaşadığı döneme göre pek de özgün olmayan klişeleşmiş benzetmeler de yer almıştır. Bu çalışmada şairin divanı, teşbihlerindeki sanatsal seviye ve özgünlük açısından eleştirel bir okumaya tabi tutulmuştur. Şairin divanı Arap dünyasında pek çok açıdan incelenmeye değer görülmüş olmasına rağmen araştırmacıların teşbih eksenli bir tenkit çalışması ortaya koymadığı dikkatimizi çekmiştir. Dolayısıyla müstakil olarak teşbih başlıklı bir araştırmanın alanda bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Çalışma boyunca şairin divanından imge zenginliği, sıra dışılık, tutarlılık ve özgünlük gibi açılar esas alınarak teşbihler seçilmiştir. Belagat otoritelerince karar kılınan teşbih türleri çerçevesinde alt başlıklar oluşturulmuştur. Sonuç olarak şairin, seleflerinden bolca istifade etme imkânı bulduğu; fakat bu durumun şairin özgünlüğüne kimi şiirlerinde gölge düşürdüğü görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Abbâsî Şiiri, İbn Münkız, Şiir Eleştirisi, Teşbih.

The Simile in Usama ibn Munqidh's Divan

Abstract ► Usama Ibn Munqidh is one of the first names that comes to mind when it comes to poetry criticism in Arabic literature. Ibn Munqidh not only gave critical poetry readings, but also left behind a poetry divan. This divan, the majority of which consists of ghazal-themed poems, has been appreciated for the intensity of the literary arts it contains and its success in these arts. One of the prominent aspects of Ibn Munqidh's poems is the originality of his similes. The poet brought together in his poems the qualities that are considered important for simile to be considered successful. However, in addition to admirable similes, the divan also included clichéd similes that were not original to the period in which the poet lived. In this study, the poet's divan was subjected to a critical reading in terms of the artistic level and originality of his similes. Although the poet's divan was deemed worthy of examination in many aspects in the Arab world, we noticed that researchers did not produce a criticism based on simile. Therefore, it can be said that an independent research titled simile will fill a gap in the field. Throughout the study, similes from the poet's divan were selected based on aspects such as image richness, extraordinariness, consistency and originality. Subheadings have been created within the framework of the simile types decided by the rhetoric authorities. As a result, the poet had the opportunity to benefit greatly from his predecessors; However, it has been observed that this situation casts a shadow over the originality of the poet in some of his poems.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Abbasid Poetry, Ibn Munqidh, Poetry Criticism, Simile.

Giriş

Öylesine söylenmiş değersiz bir sözü edebî bir ürün haline getiren husus kuşkusuz birinci derecede sözün anlamında gizli olduğu gibi ikinci derecede de bu anlama en uygun lafız ve üslupların seçilmesindeki maharetle kendini gösterir. Edebiyatçı, ifadeye değer bulduğu anlamlara uygun ve cazibeli kıyafetler giydirip gösterişli bir endam kazandırır. Bu suretle söz unutulup kaybolmaktan mahfuz kalır. Zira estetik inceliğe fitraten müsait olan

insan tabiatı güzel bulduğu sözlere ait kalbinde ayrı bir daire açmıştır. Güzel olana özel bir değer verip ona takılı kalmak beşerî bir meziyettir ki bunun varlığı tarih boyu her dilde edebi metinler şeklinde makes bulmuştur.

Sözü edebî kılan vesilelerden birisi de teşbihtir. Özellikle soyut olanı somutlaştırmak gibi önemli bir edebi değeri olan teşbih, yazarın nesne ve olgular arası ilişki kurabilme gücü ölçüsünde söze etki kazandırır. Bu yüzden teşbih, Arap edebiyatında Cahiliyeden günümüze kadar her ne tema üzere olursa olsun şiirde vaz geçilmez bir beyan çeşidi olmuştur. Söze edebi değer kazandıran teşbih sanatı haddizatında Arap şiirinde her zaman mevcut iken bunun kavramsal çerçevesi, türleri, nitelikleri gibi hususiyetleri teorik zemine asırlar içerisinde oturmuştur. Bunun bir sonucu olarak Arap şiir eleştirisinde zaman içerisinde şairlerin teşbihteki başarıları sanatsal bir ölçüt kabul edilmiştir. Arap edebiyat eleştiri tarihinde öncü isimler olan İbn Kuteybe (ö. 276/889), Kudâme b. Ca'fer (ö. 337/948 [?]), Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009'dan sonra), İbn Reşîk el-Kayrevânî (ö. 456/1064) ve Kartâcennî (ö. 684/1285) gibi nice isimler eserlerinde şairleri teşbihteki başarıları açısından tenkit etmişlerdir. Tüm bunlardan da önce şiir eleştirisi üzerine ilk derli toplu kaynak kabul edilen Aristo'nun (m.ö. 384-322) *Poetika*'sında teşbihte olması gereken nitelikler üzerinde durulmuştur.

Şiir eleştirisi üzerine kendine mahsus olan kavramların ihdasıyla alana önemli bir katkı sunan İbn Münkız, eserinde edebi sözün kıymetini tespit etmek için birtakım kriterler ortaya koymuş ve örnek beyitler seçerek bunları tatbik etmiştir. İbn Münkız'ın bu çalışmasının alan içindeki önemi dikkatleri kendi şiirlerine çekmektedir. Zira başka şairlerin şiirleri üzerine eleştiri yapabilen bir eleştirmenin kendisinin nasıl şiir söylediği merak uyandırmaktadır. Bu çalışma böyle bir edebi merakın ürünüdür. Çalışmada, başkalarını eleştiren bir Arap şairinin kendisinin nasıl şiir söylediği üzerinde durulmuştur. Şairin tüm divanının edebi eleştiri kapsamında ele alınması bir makalenin bilimsel kapasitesini zorlayacağı göz önünde bulundurulmuş ve teşbih özelinde sınırlandırılmaya gidilmiştir. Şairin hayatı¹ ve şairliği² hakkında akademik çalışmalar Arap dünyasında ve ülkemizde bulunmaktadır. Bu yüzden onun hayatı, ilmi kişiliği, diğer eserleri ve genel anlamda şairliği daha önceki çalışmalara atıfta bulunularak burada kısaca hayatına değinilmiş ve ardından doğrudan konuya girilmiştir. Diğer taraftan teşbih konusu da saha araştırmacıları tarafından pek çok açıdan incelenmiş

¹ Şairin hayatı hakkında bilgi için bk. Ali Sevim, "İbn Münkız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/221-222.

² Remzi Nazlı, *Usame İbn Münkız'ın Hayatı, Eserleri Ve Şairliği* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

durumdadır. Teşbihin tanımı, türleri,³ Kur'ân'da ve hadislerde teşbih uygulamaları gibi oldukça geniş bir yelpazede konu akademik çerçevede incelenmiştir. Bu bakımdan mevzubahis çalışmalara işaret etmenin yeterli olacağı düşünülmüştür. Teşbih türlerine göre açılan başlıkların her birinde o türe yönelik genel tanıtıcı bilgiler kısaca verilmiş, detay için ilgili kaynaklara bakılmasının daha uygun olacağı göz önünde bulundurulmuştur.

1. İbn Münkız'ın Hayatı

Suriye'nin kuzeybatısında tarihî bir şehir olan Şeyzer'de 488/1905 yılında dünyaya gelen ve dedesine nispetle İbn Münkız olarak tanınan şairimizin tam adı; Ebü'l-Hâris (Ebü'l-Muzaffer) Müeyyidüdevle Necmüddîn Üsâme b. Mürşid b. Alî b. Mukalled b. Nasr b. Münkız eş-Şeyzerî el-Kinânî el-Kelbî'dir.⁴ İbn Münkız, babası Mecdüddîn Mürşid ve Amcası Ebü'l-Asâkir'in nezaretinde binicilik, savaş sanatları ve avcılık gibi yetenek isteyen pek çok alanda ciddi eğitimler aldı.⁵ Babası gibi şiir nazmında mahir birisi olarak yetişti.⁶ Yaşadığı dönemde renkli ve maceralı bir hayat yaşadığı ifade edilen İbn Münkız, devlet kademelerinde üst düzey görevlerde bulunmuştur. Siyasi istikrar bakımından oldukça çalkantılı bir dönemde geçen hayatı boyunca Müslüman devlet ve emirlikler arasında diplomatlık görevi üstlenmiş ve pek çok ihtilafli konuda arabuluculuk yapmıştır.⁷ Siyasi entrika ve çekişmelerle geçen yıllardan sonra 570 (1174-75) yılına kadar Artuklular'ın himayesinde siyasetten uzak, nispeten daha huzurlu bir hayata kavuşan müellif, edebiyat ve tarih odaklı eserler kaleme almak için uygun bir ortam bulmuş oldu. Çekişmeli yıllardan sonra Münkızî ailesiyle dostane ilişkiler geliştiren Selâhaddin-i Eyyübî'nin (ö. 589/1193) Suriye'ye yerleşmesi üzerine Dimaşk'a geri döndü. Selâhaddin kendisine ilmi ve edebi şahsiyetinden dolayı saygı gösterdi ve kendisine maaş ve arazi tahsis etti.⁸ Bundan dolayı olmalı ki siyasi bir kişilik olmasına rağmen tarih kaynaklarında yöneticiliğinden çok şair ve edebiyatçı kimliği öne çıktı.⁹ Biyografi

³ Ayrıntı için bk. Zafer Kızıklı, "Edebi Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih", *Dini Araştırmalar* 9/27 (2007), 223-246.

⁴ Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân* (Beyrut: Dâru Sadr, 1978), 195-196.

⁵ Muhammed Adnân Kaytaz, *Usâme b. Munkiz ve cedid min âsârihi* (Şam: Menşûrâtu Vezâreti's-Sekâfe, 1998), 11.

⁶ Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1405/1985), 21/166.

⁷ Cumali Güneş, *Tarih Kaynağı Olarak Hâtırat Türü: Üsâme b. Münkız'ın Kitabü'l-İ'tibâr'ı Örneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 25.

⁸ Ali Sevim, "İbn Münkız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 20/221.

⁹ Şemsüddîn İbnü'l-Gazzî, *Dîvânu'l-İslâm*, thk. Seyyid Kisravî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990) 4/285. (4 Cilt)

kaynaklarının İbn Münkız başlıklı maddelerine bakıldığında müellifin şiirlerinden uzun alıntılar yapıldığı, edebi yönü üzerinde çokça durulduğu ve özellikle de şiir ve nesirde usta bir şahsiyet olduğundan bahsedilir.¹⁰ Edebi sanatlara dair pek çok eser kaleme almış olan İbn Münkız, (ö. 584/1188) yılında Şam'da vefat edince Kâsiyûn dağında defnedildi.¹¹ Müellifin edebi sanatlara dair pek çok eser kaleme almış olmasına rağmen eserlerinin çok azı günümüze ulaşabilmiştir. Eserleri bir haçlı seferinde yağmalanmıştır. Hatta İbn Münkız bu olayı hayatının en sarsıcı hatırası olarak nakletmiştir.¹²

Bu çalışmanın araştırma konusunu teşkil eden İbn Münkız divanı çok yakın bir tarihe kadar müstakil olarak bilinmiyordu. Şairin *el-İ'tibâr* ve *el-Bedî'* gibi kitaplarının şöhret bulmasına karşılık müellifin şiirleri denildiğinde kendi kitapları ve hayatına dair başlıklar açılan tabakât kaynaklarında serpiştirilen dağınık beyitler akla geliyordu. Hâlbuki şairin hayatta iken temalarına göre tanzim ettiği dört başı mamur bir divanı bulunuyordu. Himayesinde bulunduğu Selahaddin Eyyübî onun bu divanına çok düşküdü. El yazma bir nüshası bulunan bu divan Ahmed Ahmed Bedevî – Hâmid Abdülmecîd tarafından 1953 yılında ikinci olarak da 1983 yılında basılmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde İbn Münkız maddesini kaleme alan Ali Sevim, divanın ilk defa Fransız Oryantalist Hartwig Derenbourg (1844-1908) tarafından neşredildiğini ifade etmiştir. Sevim'in bahsettiği yayın, Fransa Milli Kütüphanesinin (BnF) Gallica adlı internet versiyonunda erişime açıktır. *Ousâma Ibn Mounkidh : un émir syrien au premier siècle des croisades (1095 - 1188)* başlıklı yaklaşık 750 sayfalık çalışmada İbn Münkız'ın biyografisi ve şiirleri yer almaktadır. Bu makalede Ahmed Ahmed Bedevî – Hâmid Abdülmecîd'in neşrettiği çalışma esas alınmıştır.

2. Mücmel Teşbih

Teşbihten bahsedildiğinde benzetmenin behemehâl iki rüknü zorunludur. Bir yerde benzetme varsa bir benzeyen (müşebbeh) bir de benzetilen (müşebbehun bih) mutlaka zikredilmelidir. Bu ikisi arasında kurulan benzerlik yönünün ilgi çekici ve tutarlı olması ölçüsünde teşbih başarılı kabul edilir. Teşbih açısından olmazsa olmaz bu iki rüknün dışında bir de varlığı zorunlu olmayan öğeler de bulunmaktadır. Bunlar ise benzetme yönü (veçhu's-

¹⁰ Kaytaş, *Usâme b. Münkız*, 92.

¹¹ Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvûd (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 1430/2000), 8/245. (29 Cilt)

¹² Ali Sevidi, "Üsâme b. Münkız'ın el-Bedî' fi Nakdi's-Şi'r Adlı Eserinin Edebî Tenkit Literatüründeki Yeri ve Önemi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2021), 30.

şebek) ve benzetme edatıdır (edâtu't-teşbih). Benzetme yönü zikredilmeden yapılan teşbihlere mücmel teşbih denilmektedir.¹³ Şairin divanında bu türden teşbihler dikkat çekecek sayıdadır.

Arap gazelinde, şairin aşkından dolayı çile çektiği ve büyük ıstıraplar yaşadığını dile getirmesi bilindik bir husustur. Şairler bu meyanda birbiriyle yarışmasına bambaşka tasvirlerle aşk acılarını gözler önüne sermeye çalışır. Aşk ile beraber gelen bu çilelerden birisi de uykusuzluktur. Örneğin Cahiliye şairi Tarafe b. el-Abd (ö. 564 [?])aşkıdan dolayı neler çektiğini şöyle dile getirir:

أَبْلَغًا حَوْلَةَ أَبِي آرَقٍ لَا أَنَامُ اللَّيْلَ مِنْ غَيْرِ سَقَمٍ

Havle'ye bildirin ki uyku nedir bilmem ben;

Hastaliksız bir gece hiç geçirmemişim ben.¹⁴

Bunun gibi sayılamayacak kadar çok şairin Arap şiir tarihi boyunca uykusuzluğu pek çok farklı açılardan tasvir ettiği görülmektedir. İbn Münkız da bu geleneğe uyarak aşğın gece yaşadığı uykusuz halini teşbih yoluyla dolaylı yoldan dile getirir. Uykusuzluk çekiyorum demez, kinayeli bir şekilde gece yıldızları seyrediyorum der. Gözüne hiç uyku girmediğini ifade etmek için yastığı kor alev parçasına benzetir. Ancak hangi açıdan benzediğini tasrih etmez. Yastık hangi açıdan ateşe benzer? Bu cevabı gayet kolay bir sorudur. Şair, aşk acısından dolayı bin türlü evhama maruzdur. Başını yastığa koyup gözünü kapattığında, zihninde sevgilisine kavuşamamaktan gelen hayaller uçuşur. Aslında hepsi bir hayal ve düşünceden ibaret olan bu kuruntular kafasında öylesine yoğunlaşır ve rahatsız eder ki onlardan kurtulmanın tek yolu başını yastıktan kaldırıp dışarıya kaçmak, yine yıldızlarla buluşmaktır. Şairin söylemediği fakat dinleyicinin kolayca intikal ettiği bu dolaylı anlamlar hep yastık-ateş teşbihinden anlaşılmaktadır. Buna göre yastık, zihne üşüşüp rahatsızlık veren ve kafanın içini adeta alevli efkârla dolduran bir ateş parçasına dönmüştür.

Diğer bir örnekte şair, geceyi aşk derdinden dolayı uykusuz geçirdiğini anlatırken benzetme yönünü zikretmeden şöyle der:

أَبَيْتُ أَرْعَى كُلَّ نَجْمٍ يَسْرِي كَأَنَّمَا حَشِيَّتِي مِنْ جَمْرٍ

¹³ Abdülazîz 'Atîk, *İlmü'l-beyân* (Lübnan: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1405/1982), 91.

¹⁴ Tarafe b. el-Abd, *Divânu Tarafe b. el-Abd*, thk. Yûsuf b. Suleymân (California: ed-Dâiratu's-Sekâfe, 2000), 184.

*Hareket eden tüm yıldızı seyrederek geceyi geçiriyorum; sanki yastığım ateştenmiş gibi.*¹⁵

Arap gazelinde şairlerin sevdiklerinden ayrıldığı zamanlarda hissettikleri can yakıcı hislerini abartılı bir dille aktardığı görülür. Ayrılık acısının şairden şaire bambaşka üsluplarla tasvir edildiği gözlemlenir. Mücmel teşbihin anlam zenginliğine vesile olduğunu gösteren diğer bir başarılı örnekte şair İbn Münkız, ayrılık vaktinde kişinin yaşadığı duyguları gizlemesinin zorluğunu şu şekilde dile getirir.

وَالسَّيْرُ فِي يَوْمِ الْوَدَاعِ كَأَنَّهُ
فَبَسَّ تَضَرَّمَ فِي الظَّلامِ وَقُوْدُهُ

Ayrılık günü sır, karanlıkta yakıtı tutuşmuş bir kor parçası.

Şairin teşbihine göre ayrılık vakti kişi, yaşadığı acıyı gizlemek ister. Ancak firakın âşığı'n gönlünde bıraktığı acıyı hem sevgilisinden hem de diğer insanlardan saklama isteği beyhude bir çabadır. Zira tekrar görüşmemek üzere yaşanan bir ayrılık karanlıkta tutuşmuş bir alevin çıkardığı aydınlık gibidir. Zifiri karanlıkta en küçük bir ışık parıltısı dahi dikkat çekiyorken bir alevi gizlemek nasıl mümkün olabilir? Şair bu beytinde kendi içinde katmanları bulunan bir teşbih kullanmıştır. Ayrılık vakti insanın yaşadığı fakat gizlemek istediği duyguları hangi açıdan ateşe benzer? Şair buradaki ayrıntıları muhatabın hayal dünyasının keyfiyetine bırakır. Firak vakti yaşanan acı iç organları yakan bir ateş gibidir ki bunun ıstırabını dışa vurmamak imkân dâhilinde olmaz.

Yukarıda yer verdiğimiz örneklerde şairin mücmel teşbihlerinde ortalamanın üzerinde bir maharettten bahsedilebilir. Ancak şairin kimi mücmel teşbihlerinde aleladelinin dışına çıkmadığı görülür. Örneğin aşağıdaki beyitte sevgilisinden bıkmış kimseden sevgi beklemenin anlamsızlığını dile getirir. Benzetme yönünün zikredilmediği bu beyitte bir zamanlar sevmiş fakat sonradan sevdiğinden bıkkınlık yaşamış kişinin bir daha eski samimi ve sıcak günlerine tekrar geri dönemeyeceğini şöyle ifade eder:

وَطَالِبُ الْوَصْلِ مِنْ مَلُولٍ
كَطَالِبِ الْمَاءِ فِي الضَّرَامِ

*Bıkmış kişiden vuslat beklemek ateşten su beklemek gibi*¹⁶

¹⁵ Ebü'l-Hâris (Ebü'l-Muzaffer) Müeyyidüdevle Necmüddîn Üsâme İbn Münkız, *Dîvânü Üsâme İbn Münkız*, thk. Ahmed Ahmed Bedevî, Hâmid Abdülmecîd (Beirut: Âlemu'l-Kutub, 1403/1983), 68.

¹⁶ İbn Münkız, *Dîvân*, 93.

Arap gazelinde aşğın maşukundan şikâyet ettiği konulardan birisi de sevgilinin çabucak kendisinden bıkmaya emareleri göstermesidir. Arap şiirinde bu halet-i ruhiye sıklıkla işlenir. Örneğin İbnü'r-Rûmî (ö. 283/896) sevgisini beklediği kişinin kendisinden artık sıkılmış olduğunu dile getirirken üslubu oldukça ilgi çekicidir:

أَنْتَ مُلَوٌّ حَائِلٌ عَهْدُهُ تَصْبِغُكَ السَّاعَاتُ أَلْوَانَا

Sen artık (benden) bıkmışsın; sözün de de durmazsın

Saatler de seni renk renk boyuyor.

Türkçeye çevrildiğinde edebî inceliği gizlenen beyitte İbnü'r-Rûmî, sevdiği kişinin duygularının çok değişken olduğunu kulağa ve göze hitap eden bir üslupla anlatmaktadır. Sevgisini beklediği kişinin geçirdiği saatler, önünde farklı farklı renkte boya kutusu bulunan bir boyacıya benzer. Her saat başka bir renge bürünen sevgili kimi zaman sevgi dolu iken birdenbire değişmiş öfkeyle doluvermiştir. Bir anlık heyecanla sözler verirken biraz sonra verdiği sözlerin hepsini unutup bambaşka bir şahsiyete dönüverir. İbnü'r-Rûmî'nin bıkkın maşuk tasvirindeki bu seviyesini İbn Münkız'ın yukarıdaki beytinde yakalayamadığı söylenebilir. Bıkkın maşuktan vuslat beklemenin ateşten su beklemek gibi beyhude olduğu şeklinde bir anlatımda dinleyiciyi etkileyecek sıra dışı bir tespitin bulunmadığı görülmektedir.

3. Belîğ Teşbih

Teşbih türleri içerisinde lafızca veciz, anlam bakımından ise gayet zengin olma potansiyeli olan belîğ teşbihte benzetme yönü ve benzetme edat zikredilmez. Benzeyen ve benzetilen arasındaki ilişki o derece kuvvetlidir ki adeta birbirinin aynı gibi olmuşlardır.¹⁷ Şairin belîğ teşbihlere de divanında sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Örneğin bir beytinde hayatta anı yaşamak lazım geldiğini ifade etmek için şöyle der:

وَتَعْنَمُ الدَّاتِ إِنَّ مَمَرَهَا مَرُّ السَّحَابِ

Lezzetleri ganimet bil; zira o lezzetlerin geçişi aynı bulut geçişidir.¹⁸

Şairin bu bulut teşbihi ile sözüne anlam genişliği katmak istediği anlaşılmaktadır. Teşbih edatı ve benzetme yönünün açıkça zikredilmediği bu teşbihte lezzetlerin havadaki bulutlar gibi geçip gittiği ifade edilir. Gökyüzündeki bulutlar deva kütleleri ile ilk bakışta

¹⁷ Abdurrahmân el-Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye* (Şam: Dâru'l-Kalem, 1416/1996), 2/176.

¹⁸ İbn Münkız, *Dîvân*, 55.

hareketsiz gibi görünürken aslında hızlıca yer değiştirmekte hatta kısa süre içerisinde kaybolup gitmektedir. Şair bu bulut figürü üzerinden dünyevi hazların hiç bitmeyecekmiş gibi görüldüğüne ve insanın lezzet peşinde koşarken onun son bulacağını hiç düşünmediğine işaret eder. Şair bu ifadeyi Neml sûresinin 88. âyetinden iktibas etmiş olmalıdır.

İbn Münkız diğer bir beytinde hayat tecrübesini hikmetimiz bir üslupla aktarırken yine belîğ teşbihe başvurarak şöyle der:

وَالصَّبْرُ سُمٌّ نَاقِعٌ لَكِنَّ مِنْهُ يُشَارُ شَهْدَةٌ

Sabır ölümcül bir zehir; lakin ondandır yine bal.¹⁹

Şairin hikmet beyitleri arasında gösterilmesi mümkün olan bu sözlerinde kolayca anlaşılacağı gibi sabrın acı bir zehir olduğu vurgulanır. Ancak şu da bilinir ki zehir denilen şey aynı zamanda pek çok hastalığın şifasıdır. Bu beyitte sabrın zehir olarak nitelendirilmesinde belîğ teşbih bulunmaktadır. Sabır ile zehir teşbih edatı ve benzetme yönü zikredilmeden müptedâ+haber şeklinde getirilmiştir.

Diğer bir beyitte şair aşkı bir ateşe benzetirken şöyle der:

فَلَا تَزِدْنِي جَوْيَ بِلُومِكَ إِنَّ الْحُبَّ نَارٌ بِالْعَذْلِ تَضْطَرِّمُ

Beni kınayarak daha da hasretimi artırma; zira aşk bir ateştir; ayıplamayla alevlenir.²⁰

Şairin tespitine göre kendisini aşkından dolayı kınayan kişiler farkında olmadan onun hasretini daha da artırmaktadır. Bu durum ateşi körüklemek gibidir. Şairin teşbih edatı ve benzetme yönünü kullanmadan yaptığı benzetmeye göre aşk bir ateştir, çevredeki insanların âşık olanı kınayıp ayıplaması da üfleme gibidir. Buna göre aşka düşmüş kişiye maşuku hakkında olumsuz şeyler söylemenin faydalı bir neticesi olmaz.

Belîğ teşbih yapmanın bir yolu da izafet terkididir. Cahiliye ve Sadr-ı İslam dönemlerinde örneğine rastlamadığımız bu yapıda teşbihler Abbâsî şiirinde yaygın kullanılmıştır. İbn Münkız de geleneğe uyararak şiirlerinde bu formda belîğ teşbihler kullanır. Aşağıdaki örnekte şair, sevgilinin güzelliği ile Kâbe arasında bir benzerlik kurar:

¹⁹ İbn Münkız, *Dîvân*, 63.

²⁰ İbn Münkız, *Dîvân*, 91.

بِي وَجْهِهَا كَعَبَةُ الْجَمَالِ فَلِلْعَيْنِ إِلَى حُسْنِ وَجْهِهَا حُجٌّ

Onun yüzünde güzelliğin Kâbe'si var;

Bu yüzden onun yüz güzelliğini hac etmek/ziyaret etmek, gözün hakkıdır.²¹

Beytin ilk şatırında geçen كَعَبَةُ الْجَمَالِ bir isim tamlamasıdır ve güzellik Kâbe'si anlamına gelmektedir. Bu terkiplerle şair sevgilinin yüzünü Kâbe'ye benzetir. Hangi istikamette bulunurlarsa bulunsunlar Müslümanlar, namaz kılarken yüzlerini Kâbe'ye döndürdükleri gibi sevgilinin simasındaki güzellik de aynı şekilde bakanları meftun edip kendisine sabitler. Bu öyle bir cemaldir ki yeryüzünde bulunan tüm güzelliklerin merkezindedir. Şair Kâbe teşbihini hac farizasındaki rükünler ile tamamlamak ister. Kâbe'ye benzetilen sevgilinin yüzü öylesine dikkat çeker ki tüm gözler onun etrafında döner durur.

Bu beyitte şairin tercih ettiği teşbih her ne kadar edebi sanat açısından kusursuz olsa da anlam bakımından Müslüman vicdanını rahatsız edici bir yönü olduğunu da hatırlatmak zorundayız. Zira bilindiği üzere Kâbe Beytullâh (Allah'ın evi) olmakla Müslümanların mukaddes bir değeridir. Şairin sevgilisini övmek için kullandığı Kâbe, Âl-i İmrân sûresinde ifade edildiği gibi; *“Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke'deki evdir.”*²² Dolayısıyla sevgilinin yüz güzelliğini Kâbe'ye, insanların ona bakışlarını da tavafa benzetmenin dini figürleri bayağı bir gazele alet etmekten başka bir izahı olmadığı açıktır. Esasen bu tür teşbihlerde İbn Münkız yalnız değildir. Müslüman vicdanını rahatsız edecek düzeyde benzetmeler kendisinden önceki şairlerde de görülür. Örneğin Mütenebbî (ö. 354/963), aşağıdaki beytinde sevgilisini öveyim derken vicdandaki değer yargılarını derinden sarsan şu sözleri söyler:

يَتَرَشَّفَنَ مِنْ فَمِي رَشَفَاتٍ هُنَّ فِيهِ أَحْلَى مِنَ التَّوْحِيدِ

Beni dudaklarımdan öyle bir çekti ki onlar var ya, tevhidden de tatlı.²³

Klasik Arap şiirinin dehası olan Mütenebbî'nin bu beyti hemen bütün şârihler tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Hakikaten de bir kadının dudaklarıyla temas etme

²¹ İbn Münkız, *Dîvân*, 59.

²² Kur'ân Yolu (Erişim 28 Ekim 2023), Âl-i İmrân 3/96.

²³ Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed Vâhidî, *Şerhu dîvâni Ebî Tayyib el-Mutenebbî* (Berlin: y.y., 1861), 30.

halinde şairin hissettiği duyguyu tevhidin tadıyla karşılaştırmış olması ne büyük bir bedbahtlıktır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) tevhid kelimesi hakkında şöyle buyurmuştur: وَأَفْضَلُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ “ Ben ve benden evvel gelen peygamberlerin en faziletli sözleri Lâ ilâhe illallah'tır.”²⁴ Hiç de afif olmadığı görülen bir gazelin shevi tasvirinde, muhteva ile uzaktan yakından hiçbir alakası olmayan mukaddes öğelerin alet edilmesi elbette ki edebiyattaki edep ile uyumsuz. Sözü İbn Münkız'ın sevgili-Kâbe teşbihine getirdiğimizde de aynı hassasiyetler geçerli olmalıdır.

Şairin izafet terkipleriyle kurduğu diğer bazı belîğ teşbihlerinde kendisinden önceki şairler tarafından da kullanılan kalıp ifadeleri tekrar ettiği görülür: سُكْرُ الْحَبِّ “aşk sarhoşluğu”,²⁵ ظلام الشعر “saçının karanlığı”,²⁶ سهام الغرام “aşk okları”,²⁷ ve لَيْلُ الشَّبَابِ “gençlik gecesi”²⁸ gibi terkiplerin şairin dönemine gelinceye kadar önceki Arap şairleri tarafından yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir.

4. Zımnî Teşbih

Teşbih türleri içerisinde sanatsal değeri en yüksek olan zımnî teşbihlere şairin sık olmasa da yer verdiği görülür. Zımnî teşbihlere adından da anlaşılacağı üzere benzetme dolaylı yoldan yapılır. Teşbihin rükünleri olan müşebbeh ve müşebbehun bih açıkça zikredilmez. Beytin ilk şatırında verilen hükmün manasını teyit edecek bir mesel yahut hadiseye ikinci şatırda yer verilir. Bu suretle beytin iki cüzü arasındaki münasebet dolaylı yoldan teşbih izlenimi uyandırır.²⁹ Aşağıdaki beyitte İbn Münkız hayata dair çarpıcı bir tespiti zımnî teşbihe başvurarak dile getirir:

²⁴ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, thk. Beşşâr 'Avâd (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1412/1991), 1/245. (No. 621)

²⁵ İbn Münkız, *Dîvân*, 67.

²⁶ İbn Münkız, *Dîvân*, 81

²⁷ İbn Münkız, *Dîvân*, 84.

²⁸ İbn Münkız, *Dîvân*, 297.

²⁹ Avnullah Enes Ateş, *Kur'an Yorumunda Beyan İlmi* (İstanbul: Kitabı Yayınları, 2018), 39. Bu tür teşbih hakkında müstakil çalışmalar için bk. Muhammed Fevâz Arsân Ganâm, “et-Teşbihu'd-dımnî”, *Câmiatu'l-Bulkâ et-tatbîkiyye kulliyetu'z-Zerkâ el-Câmiyye* (Ocak 2018), 1-30; Asvânî, *Dirâse tahlîliyye belâğîyye ani't-teşbih'd-dımnî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Omar Abdurrahmân es-Sârîsî, “et-Teşbihu'd-dımnî ve evveliyâtuhû fi'ş-ş'i'r'i'l-Abbâsî elMutenebbî nemûzecen”, *Mecelletu mecmâi'l-Lugati'l-Arabîyye bi-Dimaşk* 84/3, 721-748.

تَوَقَّعَ الْحَوْفَ مِمَّنْ أَنْتَ آمِنُهُ قَدْ تَنَكَّأَ الْكَلِمَ كَفُّ الْأَسِيِّ الرَّفِيقِ

*Güven duyduğun kişiden kork; zira nazıkçe avutan kişinin eli yarayı deşebilir.*³⁰

Bu beyitte şair zarar verebileceği hiç akla gelmeyen kişilere karşı dikkatli olunması gerekliliğini zımnî teşbih kullanarak ifade eder. Şöyle ki ilk olarak, kişinin hayatta güven duyduğu, hiç zararını ummadığı kimselere karşı aslında müteyakkız olması gerektiğini hatırlatır. Ne var ki bu ikaz desteğe muhtaçtır. Zira insan doğal olarak sevdiği ve güvendiği kişilerden kötülük beklemez. Şair ilk mısradaki bu uyarısının yerinde olduğuna inandırmak için şöyle bir gerçeği dile getirir: Tokalaştığın kişinin eli ne kadar yumuşak olursa olsun senin avcunun içinde bir yara varsa onu kanatabilir. Bu beyte kulak veren kişi şairin dolaylı yoldan bir teşbihte bulunduğunu hisseder. Zararından emin olunan kişi yumuşak bir el gibidir. Kişinin hassas olduğu konular da kendi elindeki yaraya benzer. Öyle zamanlar olur ki tokalaşmak gibi samimi bir dokunuş dahi yaralı ele zarar verebilir. Şairin bu beyitle vermek istediği mesaj bu teşbih yoluyla epey pekiştirilmiştir. Hakikaten de hiç beklenmedik kişilerin çoğu zaman şuursuzca söylediği sözler yahut gösterdiği tavırlar kalbi yaralar, iz bırakır.

Zımnî teşbihin diğer bir örneği gazel temalı kasidelerinden birinde görülür. Şair burada giden gençlik yıllarının tekrar geri gelmeyeceğini şu şekilde dile getirir:

أَيَّرِجِعُ لِي شَرْحُ السَّبَابِ وَعَصْرُهُ وَكَيْفَ رُجُوعُ اللَّيْلِ قَدْ لَاحَ فَجْرُهُ

Gençlik baharı ve onun zamanı geri döner mi ki?

*Gecenin fecri belirmişse artık nasıl geri dönsün?*³¹

Şair bu beytinde gençlik yıllarından esefle bahseder. O yılların bir daha geri dönmeyeceğini ifade ederken çevresinde her gün müşahede ettiği bir gerçek dikkatini çeker. Gece sona yaklaşıp fecri belirdikten sonra bir daha geceye geri dönüş olmaz. Şair de zamanı geri sarmak mümkün olmadığı gibi gençlik yıllarına dönüşün imkân dâhilinde olmadığını anlar. Görüldüğü gibi beytin ikinci mısraı ilk mısradaki gençlik ve ihtiyarlık karşılaştırmasının durumuna benzerlik arz etmektedir.

Şairin göz alıcı diğer bir zımnî teşbih örneğine aşağıdaki beyitte de rastlanır. Bu beyitte şairin gayet özgün olduğunu gördüğümüz şöyle bir tespitine rastlanır:

³⁰ İbn Münkız, *Dîvân*, 180.

³¹ İbn Münkız, *Dîvân*, 66.

فالموت في حدِّ الحُسامِ المرهفِ لا تَعْتَرِزُ بنحوِ حَصْرِ أهيفِ

*Zarîf belin inceliğine aldanmayasın; zira ölüm ipince kılıcın keskin ucundadır.*³²

İbn Münkız bu beyitte açık bir şekilde sevgilinin ince belini herhangi bir başka şeye benzetmez. Fakat beytin ikinci şatırından (mısra) anladığımız kadarıyla bel, kılıcın çok ince ve keskin olan tarafını andıracak kadar zariftir. Şairin oldukça şık mübalağasına göre sevgilinin belindeki incelik bakanın yüreğini durduracak kadar harikuladedir. Bu haliyle belin kalpte bıraktığı etki keskin ve ince kılıcın bıraktığı etki gibidir.

5. Temsîlî Teşbih

Kur'ân, hadis ve kıssa türü metinlerde tercih edilen temsîlî teşbihlerde müşebbeh ile müşebbehun bih arasındaki benzerlik birden fazla açıdan ifade edilir. Temsîlî teşbihlerde müşebbehun bih tek bir nesne değil, bir olayın içerisinde benzerlik yönleri birden fazla kurulabilen bir olaydır.³³ Bu tür bir teşbihte, söz sahibinin olay ve olgular arasında geniş çaplı anlam ağı örmüş olması beklenir. Şairimizin aşağıdaki temsîlî teşbihinde bu kabilden bir anlam örgüsünün sağlam kurgulandığı görülecektir:

عَرَّتْهُ دُنْيَاهُ بِزَهْرَتِهَا فَصَبَا وَمِنْ عَادَاتِهَا الْعَرُزُ
فَأَرَتْهُ مِثْلَ الشَّمْسِ طَالِعَةً غَرَاءَ يَعْنِي دُوْمَهَا الْبَصْرُ

Onun dünyası güzelliğiyle onu aldattı da âşık oldu; zaten âdetidir onun aldatmak.

*Güneş gibi, doğarak kendini gösterdi de (bakanın) gözünü kamaştırdı, görmez etti.*³⁴

Bu beyitlerde şair dünya hayatını birçok açıdan güneşin haline, insanı da doğrudan güneşe bakan kişinin vaziyetine benzetir. Dünya hayatı her ne kadar fani ve acılarla dolu olsa da öylesine güzeldir ki kendisiyle içli dışlı olanları güzelliğiyle meftun eder. Bu haliyle dünyanın vaziyeti aynı güneş gibidir. Güneş doğduğu vakit insan güneşe dikkatli bir surette baktığında onun göz alıcı şiddetli ışınları gözü kamaştırır; eğer uzun süre bakmaya devam ederse körlüğe dahi sebebiyet verir. Şair, bu teşbihiyle oldukça zengin imgeler uyandırmakta

³² İbn Münkız, *Dîvân*, 78.

³³ Ayrıntı için bk. Sedat Sağdıç, "Arap Dili ve Belâgatı Açısından Teşbih-i Temsîl ile İstiare-i Temsiliyye Sarkacında Temsîl", *Dergiabant* 6/11 (2018), 139-153.

³⁴ İbn Münkız, *Dîvân*, 69.

başarılıdır. Şöyle ki güneş büyük bir nimet olmasına karşın ondan istifade etmenin yolu doğrudan ona bakmak değildir. Güneşin insanlar için faydaları sayılamayacak kadar çok olmasına rağmen insandan beklenen güneşe bakmak değil, onun nimetlerinden faydalanmaktır. Dünya hayatının durumu da buna benzer şekildedir. İnsan dünyanın dağlar-ormanlar, denizler-nehirler vb. nimetlerinden sağlık, gençlik, dinçlik, mal-servet, makam-mevki vb. imkânlarıyla istifade eder veya edebilir. Ancak insandan beklenen bu nimet ve imkânlarla gözünü dikip kalbini büsbütün kaptırmak değildir. Şayet insanoğlu, dünya telakkisini ahiret itikadı üzerine bina etmezse kendisine emanet verilen aşk ve muhabbet gibi duygularıyla tamamen dünyaya yönelir. Güneşe dikkatle bakıp görme yetisini kaybeden insan gibi dünyaya öylesine perestiş eder ki onun fani olduğunu artık görmez olur. Görüldüğü gibi şairin başvurduğu teşbih anlamca zengin imgeler uyandırmaya müsaittir.

Temsîlî teşbihin gerçekten etkileyici suretini gördüğümüz diğer bir gazel şiirinde şair, derdinden kahrolan fakat bunu gizlemeye çalışan halini mumun vaziyetine pek çok açıdan şöyle benzetir:

حَتَّامَ قَلْبِي بِالكَأْبَةِ مُكَمِّدٌ بَاكِ وَّوَجْهِي لِلتَّجَمَّلِ مُسْفِرٌ

كَالشَّمْعِ يُشْرِقُ بِالضِّيَاءِ وَنَارُهُ مَشْبُوبَةٌ وَدَمُوعُهُ تَتَحَدَّرُ

Ne zamana kadar kalbim dertle mükedder ve gözü yaşlı,

Yüzüm de sabır için parlak olacak.

Aynı bir mum misali; ateşi yanarken ışık saçar

Lakin gözyaşları akar da dökülür.³⁵

İbn Münkız, her ne kadar aşkın derdiyle çile çekiyor olsa da bunu dışarıya vurmamakta çaba sarf eder. Sıkıntılarının yüzüne aksetmemesi için çevresindekilere mütebessim görünmeye çalışır. Şaire göre onun bu hali yanan bir mum gibidir. Mum yandığı vakit etrafına ışık saçar. Hâlbuki o, yanmakta ve günden güne de eriyip tükenmektedir. Alevin devamlılığıyla yağın eriyip aşağıya doğru akıyor oluşu şairin gözyaşlarına benzer. Yaptığımız araştırmada şairin bu temsili teşbihinde özgün olduğu gözlemlenmiştir. Şair bu teşbihinde

³⁵ İbn Münkız, *Dîvân*, 72.

özgün ve başarılı olduğunun farkındadır. Zira aynı teşbihe cüzi farklılıklarıyla başka şiirlerinde de yer vermiştir.³⁶

6. Mufassal Teşbih

Şairin divanında vechü'-ş-şebeh ve teşbih edatının zikredildiği bu türden çok sayıda teşbih örnekleri görülmez. Nitekim şu da bilinen bir gerçektir ki mufassal teşbih, şiir diline çok da uygun değildir. Zira Arap şairleri kasidenin yapısal bir özelliği olarak anlamı tek beyitte tamamlamak durumunda oldukları için anlamı en veciz şekilde nazmın kalıbına dökmeye çalışır. Dolayısıyla daha fazla lafzı gerektiren bir teşbih türü de tercih edilmez. Şairin bu teşbih türünde olan aşağıdaki beytinde alelade ve basmakalıp benzetmelerle estetik seviyeyi aşağıya düşürdüğü görülür:

وَدَادُهُ كَالسَّحَابِ مُنْتَقِلٌ وَعَهْدُهُ كَالسَّرَابِ غَرَارٌ

*Sevgisi bulut gibi değişkendir; sözü de serap gibi aldatıcı.*³⁷

Bu beyitte teşbihin tüm unsurları bulunur. Sevgilinin gönlü kararsızlıkta buluta, verdiği sözler ise aldatıcılıkta seraba benzetilir. Açıkçası bu teşbihte şairin takdir edilecek herhangi bir meziyeti görülmez. Zira böyle bir benzetme Arap şiirinde oldukça bilindik bir klişedir. Örneğin şairden asırlar önce Abbasi şairi Ebû Nuvâs da (ö. 198/813 [?]) sevdiğinin verdiği sözleri şu şekilde seraba benzetmiştir:

فَقَدَّ وَعَدَتِ مَوَاعِي دَكَّالَسَّرَابِ بِيِيدِ

*Öyle sözler verdin ki çöldeki serap gibi.*³⁸

Abbâs ibnü'l-Ahnef de (ö. 192/808) benzer şekilde sevgilisinden gelen mektup hakkında vaat-serap teşbihi kurar:

يَحْكِي السَّرَابَ بِوَعْدِهِ مَا يَنْقُضِي أَبَدًا غُرُورُهُ

*Vaatleriyle serabı anlatır; aldatması hiç kesilmez.*³⁹

³⁶ İbn Münkız, *Dîvân*, 107.

³⁷ İbn Münkız, *Dîvân*, 71.

³⁸ Ebû Nuvâs el-Hasen b. Hâni' b. Abdilevvel el-Hakemî, *Dîvânu Ebî Nuvâs*, nşr. Ewald Wagner, Gregor Schoeler (Almanya: In Kommission bei Franz Steiner Verlag, 1958), 44.

Şairin serap teşbihinde ilham kaynağının Kur'ân olduğunu gösteren şu beyti aynı zamanda iktibas sanatının da bir örneğini teşkil etmektedir:

مَا هِيَ إِلَّا السَّرَابُ يَتَّبِعُهُ الظُّمَأُ مَا نَ حَتَّى يَمُوتَ بِالْعَطَشِ

*O ancak bir seraptır ki susuz, ölünceye kadar onun peşinde koşar.*⁴⁰

Şairin sevgilisini seraba benzettiği bu beytin kaynağının Nûr sûresinde geçen şu âyet olduğu söylenebilir: وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئاً وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّيَهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ “İnkâr edenlerin yapıp ettikleri, susamış kimsenin geniş düzlüklerde görüp su zannettiği serap gibidir; sonunda gelip ona ulaştınca orada bir şey bulamaz, ama Allah'ı yanında bulur, O da eksiksiz olarak hesabını görüverir. Allah'ın hesabı pek çabuktur.”⁴¹

Arap edebiyatında gazel temalı şiirler söyleyen kimi şairler diğerlerine kıyasla büyük bir şöhrete kavuşmuşlardır. Gazel denildiğinde Kays b. Mülevvah (ö. 70/690 [?]) ve Ömer b. Ebû Rebîa (ö. 93/711-12) gibi isimlerin bu temada haklı bir temayüz elde etmelerinde teşbihlerindeki ustalıklarının elbette büyük bir katkısı vardır. Şairimiz İbn Münkız'ın da gazel şiirleri sayıca az sayılmaz. Ancak teşbihlerinde bir önceki örnekte olduğu gibi kimi zaman basmakalıp teşbihlerden kendini kurtaramamaktadır. Aşağıdaki gözyaşı-deniz benzetmesi buna bir örnek olabilir:

وَمَدَامِعُ كَالْبَحْرِ لَا يُرْجَى لِمُقْعَمِهِ نُضُوبٌ

*Deniz gibi gözyaşları ki kurumasına dair hiçbir ümit yok.*⁴²

Bu beyitte şair teşbihin tüm öğelerini zikreder. Gözyaşları denize teşbih edatıyla benzetilmiş ve hangi açıdan benzediği de ikinci mısradan izah edilmiştir. Denizlerin sularının kurumasına imkân olmadığı gibi gözyaşları da hiç tükenmez. Bu teşbihin açıkçası özgün ve ilginç bir tarafı bulunmamaktadır. Zira Hicri VI. asırda gözyaşlarını denize benzetmenin estetik bir değerinin olmadığı açıktır. Burada yapılan sevgilinin yüzünü gökyüzündeki dolunaya yahut cesur bir kumandanı aslana benzetmek gibi alelade bir benzetmedir. Dahası şairden çok önce Sarîulğavânî lakabıyla tanınan Ebü'l-Velîd Müslim (ö. 208/823); كَأَنَّ دُمُوعَ الْعَيْنِ

³⁹ Ebü'l-Fazl el-Abbâs b. el-Ahnef b. el-Esved el-Hanefî el-Yemâmî, *Şerhu Dîvânî'l-Abbâs İbni'l-Ahnef* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993),157.

⁴⁰ İbn Münkız, *Dîvân*, 73.

⁴¹ en-Nûr 24/39.

⁴² İbn Münkız, *Dîvân*, 105.

تَعْرِفُ مِنْ بَحْرِ “Sanki gözyaşlarım bir denizden avuç avuç alıyor” diyerek nitelikli bir teşbih yapmıştır. Diğer taraftan Arap şairleri gözyaşı tasvirinde bulunurken birbirinden ilginç tasvirlerle adeta yarışır. Örneğin Mütenebbî, aşağıdaki beytinde kadınların ağlama sahnesini öylesine mükemmel tasvir eder ki gözyaşlarını sanata dönüştürür:

تَرَكْتُ حُدُودَ الْعَائِنَاتِ وَفَوْقَهَا دُمُوعَ تُذِيبُ الْحُسْنَ فِي الْأَعْيُنِ النَّجْلِ

Dilberlerin yanaklarını gözyaşlı bıraktın;

O yaşlar ki güzel gözlerin güzelliğini eritir.⁴³

Mersiye temalı bir kasidede yer alan bu beyitte Mütenebbî, vefat eden kişinin ardında bıraktığı kişilerin ne denli hüznlendiğini anlatmak ister. Arkada kalanların gözyaşları öylesine akar ki gözlerdeki güzelliği dahi eriterek alıp götürürler. Ölüm haberiyle gelen keder o dereceye varmıştır ki gözlerin parlaklık ve cazibesi dahi gözyaşlarıyla birlikte akıp gitmiştir. Mütenebbî'nin bu gözyaşı tasviri karşısında İbn Münkız'ın gözyaşlarını, kurumak nedir bilmeyen bir denize benzetmesinin çok basit kaldığı aşikârdır.

Şairin teşbihini ayrıntılı olarak getirdiği aşağıdaki beyitlerinde ise yukarıdaki örneklerin aksine başarılı olduğu söylenebilir:

تَخْفَى عَلَيَّ ذُنُوبُهُ فِي حَبِّهِ وَيَرَى ذُنُوبِي قَبْلَ أَنْ أَجْنِبَهَا
فَكَأَنَّهُ عَيْنِي تَرَى عَيْبِي وَلَا يَبْدُو لِي الْعَيْبَ الَّذِي هُوَ فِيهَا

Sevgisinden dolayı onun hataları bana görünmez; o ise işlemeden benim hatalarımı görür.

Sanki benim gözüm ki benim ayıbımı görür; onun ayıbı ise bana görünmez.

Bu beyitte Arap şiirinde benzerine rastlamadığımız bir teşbih dikkat çeker. Şair kişinin sevdiğiindeki kusurları görmediği gerçeğini hakikaten de oldukça özgün bir üslupla dile getirir. İnsan gözüyle çevresini kuşatan şeyleri dikkatle süzer ve her şeyi müşahede eder. Ancak ne var ki göz kendisini göremez. Şair sevdiği kişiyi bu açıdan kendi gözüne benzetir. Sevdiği bir göz gibi kendisinde bulunan tüm hataları görmesine karşılık şair onda hiçbir hata göremez. Aslında Arap şiirinde kişinin sevdiğiindeki hataları görmediği düşüncesine işaret eden pek çok

⁴³ Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî, *et-Tibyân fi şerhi'd-Divân (Şerhu Divâni'l-Mütenebbî)*, (Kahire: Dâru't-Tibâati'l-Âmira, 1870), 48.

beyit bulunur. Hatta Hz. Peygambere isnat edilen şu rivayette kişinin sevgisinin onu kör ve sağır ettiği ifade edilir. حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيَصِمُّ “Bir şeye olan sevgin seni kör ve sağır eder.”⁴⁴ Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin (ö. 429/1038) Mütenebbî'ye nispet ettiği şu beyitte de aynı düşünce benzer bir yaklaşımla şöyle dile getirilir:

وَعَيْنُ الرَّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ
وَلَكِنَّ عَيْنَ السُّخْطِ تُبَدِّي الْمَسَاوِيَا

*Rıza gözü tüm ayıplara karşı kör; lakin öfke gözü de her hatayı ortaya çıkarır.*⁴⁵

Mufassal teşbihin diğer bir örneğinde ise şair, gazel ile hikmeti bir araya getirir. Aşağıdaki beyitlerinde bunu açıkça görmek mümkündür:

وَلَا عَجَبٌ، أَنْتُمْ بَنُو الدَّهْرِ، مِثْلُهُ:
عُهُودُكُمْ غَدْرٌ، وَوُدُّكُمْ حَتْرٌ

كَأَنَّكُمْ الدُّنْيَا: تَمُدُّ رِجَاءَنَا
بُرْخُرْفَهَا، وَالْمَوْتُ فِيهَا لَنَا قَصْرٌ

Tuhaf değil, neticede bu zamanın insanısın;

Senin gibisi, sözünde durmaz; sevgisine güven olmaz.

Sanki dünyasın sen; gösterişiyle ümit verirsin;

*Lakin en sonunda var olan hep ölüm.*⁴⁶

İkinci beyitte görüleceği üzere şair, sitemde bulunduğu sevdiğinin vefasız ve sözünde durmaz biri olduğundan serzenişte bulunur.⁴⁷ Bu karakteriyle o, dünya gibidir. Şair sitemde bulunduğu kişiyi dünyaya benzettikten sonra hangi açıdan benzerlik olduğunu da ayrıca ifade etmiştir. Yukarıdaki beyitlerin hem gazel hem de hikmet amaçlı okunması mümkündür.

Diğer bir beyitte şair övdüğü kişinin cömertliğini şöyle dile getirir:

تَعْمُ نِعْمَاهُ ذَا نَقْصٍ وَذَا شَرَفٍ
كَأَنَّهُ الْبَحْرُ يَجْوِي الدَّرَّ وَالصَّدْفَا

⁴⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâî , *Müsned*, thk. Hamdî b. Abdulmecîd (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1407/1986), 1/157. 2 Cilt.

⁴⁵ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl es-Seâlibî, *et-Temsîl ve'l-muhâdara*, thk. Abdülfettâh Muhammed (b.y.: ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Kitâb, 1401/1981), 310.

⁴⁶ İbn Münkız, *Dîvân*, 169.

⁴⁷ Bu beyitlerde kullanılan cemi muhatap zamirleri ile şair mahubunu kasteder. Tekile hitap ederken çoğul zamir kullanmak Klasik Arap şiirinde bilindik bir üsluptur.

Onun ihsanları düşük, şerîf herkesi kapsamış;

*Sanki bir deniz ki inciyi de kabuğu da bağına basmış.*⁴⁸

Bu beyitte şair cömertliğiyle övdüğü kişiyi denize benzetir. Deniz, inci gibi değerli nesnelere kuşatırken kabuk gibi kıymetsiz şeyleri de içinde barındırdığı gibi övülen kişinin cömertliği de herkesi öyle gözetir.

Mufassal teşbihin son örneğinde ise şair toplum hayatına karşı gözlemlerini tecrübe suretinde şöyle aktarır:

Şair zamanın insanlarından serzeniş ederken şöyle der:

يَرْفَعُ لِلشَّبِيهِ ذُوِي الْجَهْلِ	أَبَا تُرَابٍ دَهْرُنَا جَاهِلٌ
ذُو النَّقْصِ عَنِ رُتْبَةِ ذِي الْفَضْلِ	كَأَنَّهُ الْمِيزَانُ يَعْلُو بِهِ

Ey Ebû Turâb, zamanımız cahildir ki cehalet sahibini yüceltir.

*Sanki bir terazidir ki fazilet sahibinin karşısında düşük kimseleri yükseğe çıkartır.*⁴⁹

Bu beyitlerde şair toplum hayatında değersiz kişilerin rağbet görüp makam mevki elde ediyor oluşlarından şikâyetçidir. Onun gözünde zaman, fazilet ve ilim sahibi kimseleri bir terazi gibi aşağıya çeker. Buna karşılık ilmi ve ahlaki değer bakımından kıymetsiz kimseleri de yukarıya çıkarır.

7. Maklûb Teşbih

Arap şairleri kimi zaman da cümledeki müşebbeh ile müşebbehun bihin yerlerini değiştirerek bilindik teşbih mantığının tam tersine bir benzetmede bulunur. Bundan dolayı bu tür bir benzetmeye tersine çevrilmiş anlamına gelen *maklûb* denilir.⁵⁰ Bu kabilden teşbihlerde adından da anlaşılacağı üzere son derece büyük bir mübalağa amaçlandığı için şairler tarafından tercih edilmez. Zira maklûb bir teşbih ile yapılan benzetme büyük ihtimalle dinleyici tarafından itici bulunacaktır. Şairin bu türden teşbihine tüm divanında sadece bir yerde rastladık ve hakikaten de anlamın aşırı mübalağa ile malul olduğunu gördük. Şöyle ki şair sevgilisinden gelen bir mektubu överken şöyle der:

⁴⁸ İbn Münkız, *Dîvân*, 229.

⁴⁹ İbn Münkız, *Dîvân*, 239.

⁵⁰ Abdülazîz 'Atîk, *İlmu'l-beyân*, 95.

وَكَأَنَّ مُعْجِزَةَ الْمَسِيحِ كِتَابُهُ فَإِذَا فَضَيْتُ مِنَ الْأَسَى أَخْيَابِي

Sanki Mesih'in mucizesi onun mektubudur; derdimden öldüğümde bana hayat verir.⁵¹

Bu beyitte oldukça abartılı bir teşbih olan maktûb teşbihin bir örneği görülür. Hayat verme bakımından tabi ki Hz. İsa'nın mucizesi sevilen kişiden gelen hediyeden daha büyüktür. Şairin hediyeği Hz. İsa'nın mucizesine benzetmesi beklenirken tam tersine mübalağa yapılarak maktûb teşbihin bir örneği sunulmuştur. Bu beyitte şair eğer sevgiliden gelen mektubu Hz. İsa'nın mucizesine benzetseydi her hâlükârda mektubun ruhunda bıraktığı tesiri gayet de yerinde bir şekilde methetmiş olacaktı. Ancak o bununla iktifa etmeyip mektubun tesirini Hz. İsa'nın mucizesinin de fevkine çıkararak inanılması imkânsız bir mübalağaya başvurmuştur. Bunun ise şiirdeki mübalağa sınırlarını zorladığı aşikârdır.

Maktûb teşbih olduğunu düşündüğümüz diğer bir şiirde şair karıncaların halini sultanların, kralların haline benzeterek şöyle der:

شاهدتُ نملًا قد تجاذب زهرة ذا قد تملكها وهذا يسلب
مثل الملوك تجاذبوا الدنيا فما حصلت لمغلوب ولا من يغلب

Karıncaları gördüm ki bir çiçeği çekiştiriyorlardı.

Biri sahiplenmiş diğeri de elinden alıyordu.

Aynı krallar gibilerdi; dünya için çekişip duruyorlar.

Lakin ne mağlup ve ne de galibe kalmaz bu dünya.⁵²

Teşbihin mantığı, herhangi bir şeyi nitelik bakımından daha güçlü başka bir şeye benzetmek esasına dayalıdır. Burada şairin dikkatini çeken karıncaların yerde buldukları bir çiçeği kendilerine rızık olarak yuvalarına götürme esnasında yaşadıkları çekişmedir. Şair onların halini dünya hâkimiyeti için mücadele eden kralların haline benzetir. Onlar da daha fazla toprak ve servet elde etmek için savaşır fakat sonunda elde edilen her ne ise kimseye yar olmaz. Zira insan dünyada ölümlüdür. Şairin bu benzetmesinin teşbih mantığı açısından maktûb olduğu söylenebilir. Çünkü bir şeyi elde etmek için rakipleriyle amansız bir mücadeleye girme niteliği açısından karıncalar sultanlardan daha güçlüdür. Krallar yahut

⁵¹ İbn Münkız, *Dîvân*, 200.

⁵² İbn Münkız, *Dîvân*, 296.

padişahlar herhangi bir toprak parçası veya çıkarı için başka devletler ile çarpışmayabilir, diplomatik yollarla çözüm arayabilir. Üstelik kimi devletler çekişmeye girmeden çabucak taviz verip hakından feragat edebilir. Karıncalar hakkında böyle bir çözüm arayışı, takas, uzlaşma, maslahat, korku, taviz vb. barışçıl seçenekler düşünülemez. Dolayısıyla ikinci beyitte müşebbeh olan karınca müşebbehun bih olan krallardan hâkimiyet mücadelesi bakımından daha güçlüdür. O halde şairin bu teşbihinde benzetme mantığı ters kurulmuştur denilebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Abbâsî dönemi şairlerinden İbn Münkız'ın divanındaki teşbih uygulamaları teşbihin alt başlıklarına göre tasnif edilmiştir. Hacimli kabul edilebilecek divandaki tüm teşbihlerin incelenmesi makale düzeyinde mümkün olmadığı ve buna gerek de görülmediği için şairin üslubunu yansıtabileceği düşünülen örnekler seçilmiştir. Bu örneklerden bir kısmında şairin kendine özgü teşbih üslubunu yansıtabildiği görülmüştür. Bu örneklerde şairin Arap şiirinin gelişmesine katkı sunduğu gözlemlenmiştir. Şairin nitelikli bulduğumuz teşbihlerinde kendisinden önceki şairlerden farklı ve dikkat çekici tespitler ortaya koyduğu dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bir şiir eleştirmeni olan şairin sanatsal değeri yüksek bu teşbihleriyle zevk-i selim sahibi kulaklara hitap edebildiği açıktır. Diğer taraftan şairin yaşadığı tarihler Arap şiirinin olgunlaştığı, öncü şairlerin mükemmel eserler bıraktığı bir döneme tekabül eder. Bu açıdan şair, seleflerinden bolca istifade etme imkânı bulmuş ve şairlik kariyerinde onların omuzlarında yükselebilmiştir. Ancak bu durum şairin özgünlüğüne kimi şiirlerinde gölge düşürmüştür. Bazı teşbihlerinde geleneğin kayıtları arasında sıkışmış ve taklidin ötesine geçememiştir. Alışlageldik, sıradan ve edebi kaygıdan uzak teşbihlerine bu çalışmada işaret edilmiştir.

Kaynakça

- Asvânî, *Dirâse tahlîliyye belâğîyye ani't-teşbih'd-dimnî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Omar Abdurrahmân es-Sârîsî. "et-Teşbihu'd-dimnî ve evveliyyâtuhû fi'ş-şi'ri'l-Abbâsî el-Mutenebbî nemûzecen". *Mecelletu mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye bi-Dimaşk* 84/3, 721-748.
- Ateş, Avnullah Enes. *Kur'an Yorumunda Beyan İlmi*. İstanbul: Kitabi Yayınları, 2018.
- 'Atîk, Abdülazîz, *İlmü'l-beyân*. Lübnan: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1405/1982.
- Ebû Nüvâs, el-Hasen b. Hâni' b. Abdilevvel el-Hakemî. *Dîvânu Ebî Nuvâs*. nşr. Ewald Wagner, Gregor Schoeler Almanya: In Kommission bei Franz Steriner Verlag, 1958.
- Ganâm, Muhammed Fevâz Arsân. "et-Teşbihu'd-dimnî". *Câmiatu'l-Bulkâ et-tatbîkiyye kulliyetu'z-Zerkâ el-Câmiyye*. Ocak 2018, 1-30.
- Güneş, Cumali. *Tarih Kaynağı Olarak Hâtırat Türü: Üsâme b. Münkız'ın Kitabü'l-İ'tibâr'ı Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- İbnü'l-Ahnef, Ebü'l-Fazl el-Abbâs b. el-Ahnef b. el-Esved el-Haneî el-Yemâmî. *Şerhu Dîvânî'l-Abbâs İbni'l-Ahnef* Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993.
- İbnü'l-Gazzî, Şemsüddîn. *Dîvânu'l-İslâm*, thk. Seyyid Kisravî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr. *Vefeyâtu'l-a'yân*. Beyrut: Dâru Sadr, 1978.
- İbn Münkız, Ebü'l-Hâris (Ebü'l-Muzaffer) Müeyyidüddeve Necmüddîn Üsâme. *Dîvânu Üsâme İbn Münkız*. thk. Ahmed Ahmed Bedevî, Hâmid Abdülmecîd. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1403/1983.
- Kaytaş, Muhammed Adnân. *Usâme b. Munkiz ve cedîd min âsârihî*. Şam: Menşûrâtu Vezâreti's-Sekâfe, 1998.
- Kızıklı, Zafer. "Edebi Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih". *Dini Araştırmalar* 9/27 (2007), 223-246.
- Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer. *Müsned*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1407/1986.
- Kur'an Yolu. Erişim 29 Ekim 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *Muvatta'*. thk. Beşşâr 'Avâd. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1412/1991.
- Meydânî, Abdurrahmân. *el-Belâgatu'l-Arabiyye*. 2 Cilt. Şam: Dâru'l-Kalem, 1416/1996.
- Nazlı, Remzi. *Usame İbn Münkiz'in Hayatı, Eserleri Ve Şairliği*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Safedî, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhüddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâvûd. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 1430/2000.

- Sağdıç, Sedat. “Arap Dili ve Belâgatı Açısından Teşbîh-i Temsîl ile İstiare-i Temsiliyye Sarkacında Temsîl”. *Dergiabant* 6/11 (2018), 139-153.
- Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. *et-Temsîl ve'l-muhâdara*, thk. Abdülfettâh Muhammed (b.y.: ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Kitâb, 1401/1981.
- Sevdi, Ali. “Üsâme b. Münkız'ın el-Bedi' fî Nağdi's-Şi'r Adlı Eserinin Edebî Tenkit Literatüründeki Yeri ve Önemi”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2021), 25-47.
- Sevim, Ali. “İbn Münkız”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 20/221-222. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Tarefe, b. el-Abd, *Dîvânu Tarefe b. el-Abd*. thk. Yûsuf b. Suleymân. California: ed-Dâiratu's-Sekâfe, 2000.
- Ukberî, Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh. *et-Tibyân fî şerhi'd-Dîvân (Şerhu Dîvâni'l-Mütenebbî)*, Kahire: Dâru't-Tıbbâti'l-Âmira, 1870.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed. *Şerhu dîvâni Ebî Tayyib el-Mutenebbî*. Berlin: y.y., 1861.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1405/1985.

Extended Summary

Usama ibn Munqidh, born in 488/1905 in the historical city of Shayzer in northwestern Syria and known as Ibn Munqidh after his grandfather is one of the first names that comes to mind when it comes to poetry criticism in Arabic literature. Ibn Munqidh not only gave critical poetry readings, but also left behind a poetry divan. The divan of Ibn Munqidh, which is the subject of this study, was not known independently until very recently. Despite the fame of the poet's books such as *al-l'tibār* and *al-Badī'*, when we think of the author's poems, we think of his own books and the scattered couplets scattered in the sources of *tanāt*, which have headings about his life. However, the poet had a complete divan that he organized according to his themes while he was alive. Saladin Ayyubi, who was his protégé, was very fond of this divan. This divan, the majority of which consists of ghazal-themed poems, has been appreciated for the intensity of the literary arts it contains and its success in these arts. Academic studies on his life and poetry are available in the Arab world and in our country. For this reason, his life, his scholarly personality, his other works and his poetry in general are briefly mentioned here with reference to previous studies, and then the subject is directly addressed. On the other hand, the subject of *tashbih* has been analyzed from many angles by researchers in the field. A wide range of topics such as the definition of metaphor, its types, and the applications of metaphor in the Qur'an and hadiths have been examined in an academic framework. In this respect, it was thought that it would be sufficient to point out the relevant studies. In each of the titles opened according to the types of *tashbih*, general introductory information about that type is given briefly, and it is considered that it would be more appropriate to refer to the relevant sources for details. One of the prominent aspects of Ibn Munqidh's poems is the originality of his similes. The poet brought together in his poems the qualities that are considered important for simile to be considered successful. However, in addition to admirable similes, the divan also included clichéd similes that were not original to the period in which the poet lived. In this study, the poet's divan was subjected to a critical reading in terms of the artistic level and originality of his similes. Although the poet's divan was deemed worthy of examination in many aspects in the Arab world, we noticed that researchers did not produce a criticism based on simile. Therefore, it can be said that an independent research titled simile will fill a gap in the field. Throughout the study, similes from the poet's divan were selected based on aspects such as image richness, extraordinariness, consistency and originality. Subheadings have been created within the framework of the simile types decided by the rhetoric authorities. As a result, the poet had the opportunity to benefit greatly from his predecessors; However, it has been observed that this situation casts a shadow over the originality of the poet in some of his poems. In this study, the metaphorical practices in the divan of Ibn Munqidh, one of the poets of the Abbasid period, are classified according to the subheadings of metaphor. Since it is not possible and not necessary to analyze all the metaphors in the divan, which can be considered voluminous, examples that are thought to reflect the poet's style have been selected. In some of these examples, it was seen that the poet was able to reflect his unique style of metaphor. In these examples, it was observed that the poet contributed to the development of Arabic poetry. It is noteworthy that the poet makes different and remarkable determinations from the poets before him in his similes that we find qualified. It is clear that the poet, who is also a poetry critic, can appeal to the ears of those with good taste with these similes of high artistic value.

On the other hand, the poet's time corresponds to a period in which Arabic poetry matured and pioneering poets produced excellent works. In this respect, the poet had the opportunity to benefit from his predecessors and was able to rise on their shoulders in his poetic career. However, this situation overshadowed the poet's originality in some of his poems. In some of his similes, he was stuck between the records of tradition and could not go beyond imitation. In this study, his usual, ordinary and non-literary metaphors are pointed out.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Abbasid Poetry, Ibn Munqidh, Poetry Criticism, Simile.

